

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ἡμιστατίδιον. Προσθήκη

1. Αναφερόμενος στην ἔτυμολογία καὶ τὴν σημασία τῆς λ. ἡμιστατίδιον ἔγραφα ὅτι «εἶναι ὑποδιαίρεσις τοῦ μέτρου τοῦ στατίδος (ἢ τῆς στατίδος, ἐὰν εἶναι θηλυκό)», τὸ ὁποῖο μαρτυρεῖται στὴν πνακίδα (ΜΘ 35909). Ἄφου τὸ σημείωμά μου εἶχε ἀναρτηθῆ, σκέφθηκα ὅτι διὰ αὐτῆς τῆς φράσεως δὲν προκύπτει ἐὰν ἡ λ. ἡμιστατίδιον εἶναι ἡ ἀμέσως μικρότερη ὑποδιαίρεσις τοῦ στατίδος (ἢ τῆς στατίδος) ἢ παρεμβάλλεται κάποια ἄλλη. Μήπως δηλαδὴ ὑπῆρχε ἡ (ἀμάρτυρη) λέξις *στατίδιον;

Συνέλεξα μερικὲς μονάδες μετρήσεως καὶ ὑποδιαίρεσεις τους ἀπὸ τὸ LSJ⁹. Ὁ κατάλογος εἶναι ἐντελῶς ἐνδεικτικός: δραχμή, ἡμίδραχμον· ἐκτεῦς, ἡμιέκτεων, ἡμίεκτον, ἡμiekταιῖδιον· λίτρον, ἡμίλιτρον, ἡμίλιτριον· μέδιμος, ἡμιμέδιμος (-ον)· μνᾶ, ἡμιμναῖον· ὀβολός (ὀδελός), ἡμιόδελος, ἡμιωβέλιον· πλέθρον, ἡμίπλεθρον· πῆχυς, ἡμίπηχυς, ἡμιπήχιον, ἡμιπηχυαῖος· ποῦς, ἡμιπόδιος (-ον)· στατήρ, ἡμιστάτηρ καὶ ἡμιστάτηρον· τάλαντον, ἡμιτάλαντον, ἡμισυτάλαντον· χοῖνις, ἡμιχοῖνις, (ἀλλὰ καὶ ἡμισυχοῖνις), ἡμιχοῖνικος (ἀλλὰ καὶ ἡμιχοῖνίκιον).

Ἀπὸ τὶς παρατιθέμενες στὸ LSJ⁹ ἐρμηνεῖες τῶν λέξεων προκύπτει ὅτι στὶς περιπτώσεις πού ἐμφανίζεται ὑποκοριστικόν, λ.χ. ἡμίλιτριον (ἐκ τοῦ ἡμίλιτρον), ἡμιωβέλιον (*ἡμιώβελον, πρβλ. ἡμιόδελος), ἡμιχοῖνίκιον (ἐκ τοῦ ἡμιχοῖνικος), ἡ σημασία του συμπίπτει πρὸς ἐκείνην τῆς λέξεως, ἀπὸ τὴν ὁποία παράγεται.¹

Ἵσπε τὸ ἡμιστατίδιον πιθανῶς,² ὄχι ἀσφαλῶς, νὰ εἶναι ἡ ἀμέσως μικρότερη ὑποδιαίρεσις τῆς λ. στατίδος (ἢ στατίδος).

2. Ὁ τονισμὸς τῆς τέως ἀμαρτύρου λ. στατις μὲ ἔχει ἀπασχολήσει³ ἐὰν ἡ λέξις βρισκόταν σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀττικῆς/Ἰωνικῆς διαλέκτου, θὰ ἔπρεπε νὰ τονισθῆ ἀσφαλῶς μὲ ὀξεῖα, στατίς, παραγόμενη ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς θέμα τοῦ ρήματος ἴστημι (στα-). Στὴν Βοιωτικὴ διάλεκτο, ὅπου τὸ ἀρχικὸ μακρὸν *ᾱ ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἄλφα, τὰ πράγματα γίνονται δυσκολότερα. Δὲν προκύπτει δηλαδὴ ἀσφαλῶς ὅτι ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ συνηθέστατο στα- παράγωγα τοῦ ρήματος ἴστημι ἀσθενὲς θέμα στα- (στάσις, στατήρ, στατός, κλπ.) ἢ ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸ στα- πού

1. Ἀβέβαιη εἶναι ἡ σημασία τοῦ ὑποκοριστικοῦ ἡμiekταιῖδιον μαρτυρουμένου σὲ Θεσσαλικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Στὸ LSJ⁹ φέρεται μὲ τὴν ἴδια σημασία πρὸς τὴν λέξι, ἀπὸ τὴν ὁποία παράγεται (ἡμίεκτον). Στὸ *Bull. épigr.* 2015, 123, σελ. 411, δίδεται ἡ σημασία «demi-sétier(?)».

2. Λέγω πιθανῶς, διότι στὸ μέλλον μπορεῖ νὰ ἐμφανισθῆ σὲ νέα ἐπιγραφὴ ἡ ἢ παράγουσα λέξις *στατίδιον ἢ λ. *ἡμιστατις, ἢ νὰ προκύψῃ ἀσφαλῶς ἡ σημασία τῆς λ. ἡμιστατίδιον.

3. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτῆ τὸν Χαρ. Κριτζᾶ γιὰ τὸ παροξυντικὸ του ἐρώτημα σχετικῶς πρὸς τὸν τονισμὸ τῆς λέξεως.

έμφανίζεται στα παράγωγα κύρια ονόματα⁴ Στησίας, Στήσαρχος, Στησί-λαος (-λεως), Στησί-λοχος, Στησί-μαχος, Στησί-μβροτος, Στησί-χορος, κλπ.⁵ βλ. επίσης τις λέξεις⁶ στήμα, (ἀνά-, ἀπό-, διά-, ἐπί-)στημα, στήμων, διάστημα, και τὸ ἐπίθετο τοῦ Διὸς Στήσιος.⁷ Εἶναι ἄνευ συζητήσεως ὅτι οἱ παραγόμενες ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸ θέμα στη- εἶναι κατὰ πολὺ ὀλιγότερες ὅσων παράγονται ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς θέμα στα-, και κατ' αὐτὸν τὸν λόγο εἶναι πιθανώτερη, ὅχι πάντως βέβαιη, ἡ παραγωγή τῆς λ. στατις ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς θέμα.⁸ Στὴν πρότασή μου, πέραν τοῦ ὅτι ἡ λέξις ἐμφανίζεται στὴν Βοιωτικὴ διάλεκτο (βλ. ἄνωτ.), συνετέλεσε ὅτι τοῦ παραγομένου ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς θέμα στα- ἐπιθέτου στατός, -η, -ον καμμία σημασία (βλ. LSJ⁹ s.v.) δὲν δηλοῖ μονάδα μετρήσεως· τὸ αὐτὸ ἰσχύει και γιὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον οὐσιαστικὸ στατός, ὄ.

4. Βλ. F. Bechtel, *Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit*, Halle 1917, 406-407, Στησι- zu στήσαι.

5. Ὁ X. Κριτζᾶς, τὸν ὁποῖο και πάλι εὐχαριστῶ, εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴ στὸ μαρτυρούμενο σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἄμπελο τῆς Κρήτης (IC III 2) κύριο ὄνομα Στασις -ιος. Ἡ ἐκδότις τῶν *Inscriptiones Creticae* M. Guarducci ἐτόνισε μὲ περισπωμένη Στᾶσις (και στοὺς Indices)· περισπωμένη ἔχουν και οἱ P. M. Fraser και E. Matthews, *A Lexicon of Greek Personal Names*, I, Oxford 1987, 411, s.v. Ὁ O. Masson, *Onomastica Graeca selecta*, τ. 2, C. Dobias - L. Dubois (ed.) Paris 1990, 615, σὲ σχετικὴ παράγραφο ἀναφερόμενη στὸ ὄνομα τὸ τονίζει ἐπίσης μὲ περισπωμένη. Τὴν βιβλιογραφικὴ ὑπόδειξις ὀφείλω και πάλι στὸν X. Κριτζᾶ.

6. P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris 1977, 471, λ. ἴστημα. Βλ. ἐπίσης R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*, Leiden 2010, 601, λ. ἴστημα και τὰ λήμματα στήμων, στήλη.

7. Πλουτ. *Κικ.* 16. Πρβλ. και τὸ οὐσιαστικὸ στήσις ἐμφανιζόμενον στὸ λήμμα ταλάντωσις τῶν λεξικῶν τοῦ Φωτίου και τῆς Σούδας.

8. Στὸ *Bull. épigr.* 2015, 123, σελ. 412 (πρβλ. και τὸ λήμμα ἡμιστατίδιον, σελ. 411) τὸ οὐσιαστικὸ φέρεται ὀξυτονούμενον.